

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-154>

УДК 336.5.02; 364.052.2; 369.041

СОЦІАЛЬНИЙ БЮДЖЕТ УКРАЇНИ: ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ОСТАННІХ РОКІВ ТА РЕАЛІЇ ПІД ЧАС ВІЙНИ

THE SOCIAL BUDGET OF UKRAINE: THE MAIN TRENDS OF RECENT YEARS AND REALITIES DURING THE WAR

Сивульська Наталія Миколаївна

кандидат економічних наук, доцент,

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-8776-2074>

Славкова Алла Аркадіївна

кандидат економічних наук, доцент,

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8337-8679>

Syvulska Nataliia, Slavkova Alla

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

Виклики, з якими зіштовхнулася Україна в умовах збройної агресії, призвели до виникнення значних економічних та соціальних проблем в країні. Особливо актуальним стає питання забезпечення функціонування соціальної сфери на належному рівні, підтримки населення, особливо найбільш вразливих його верств. В статті досліджено особливості категорії «соціальний бюджет» та моделі соціальної держави, які виділяють в світовій практиці. Проаналізовано та систематизовано основні тенденції соціальних видатків зведеного бюджету України за останні десять років з графічним представленням результатів дослідження. Особлива увага приділена змінам, що відбулись під час дії воєнного стану в країні, з виділенням заходів, які уряд запровадив задля стабілізації ситуації. Запропоновано можливі шляхи вдосконалення публічного управління бюджетним фінансуванням сфери соціального захисту.

Ключові слова: соціальна політика держави, соціальний бюджет, модель соціального бюджету, соціальні видатки бюджету, соціальний захист та соціальне забезпечення, соціальна сфера.

The challenges faced by Ukraine in the context of armed aggression have led to significant economic and social problems in the country: a decrease in economic potential and forced displacement of citizens resulting from the occupation of large areas of the country, the destruction of settlements and social infrastructure, and environmental pollution. Difficulties have arisen in the implementation of the constitutionally guaranteed rights of citizens, particularly in the area of social protection and welfare. Therefore, the issue of ensuring the proper functioning of the social sphere and supporting the population, especially the most vulnerable segments of it, is notably relevant in today's realities. The purpose of the article is to identify the main trends in social expenditures of budget of the state, as well as the changes that have occurred during the period of martial law in Ukraine. The article examines the peculiarities of the category "social budget" and the models of the welfare state that are distinguished in the world practice, which is extremely important for the clarification of the issue of sociality of budget. In order to assess the social character of the budget, the authors analyzed and systematized the main trends of social expenditures of the consolidated budget of Ukraine over the last ten years, which include the following expenditures: social protection and social security, health care and education, mental and physical development, housing and communal services. To this end, we analyzed the changes in the volume of expenditures in absolute terms, the share of social expenditures in total budget expenditures, and the structure of budget expenditures before and after the introduction of martial law. The results of the analysis are presented in a table and graphically for better visualization. Special attention is paid to the changes that occurred in the country during the period of martial law, and the measures introduced by the government to stabilize the situation and address pressing social problems are highlighted. The practical value of the article lies in the identification of the main trends in the financing of social expenditures of budget of the state, with the justification of the factors that caused the existing changes, and the highlighting of the problems caused by these factors, in particular by the armed aggression against Ukraine. The authors also suggest possible ways to improve the public administration of budget financing of the social protection sector.

Keywords: social policy of the state, social budget, social budget model, social budget expenditures, social protection and social security, social sphere.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. В умовах воєнного стану надзвичайно важливим завданням держави є забезпечення соціального захисту населення, в значній мірі це стосується найбільш вразливих його категорій. Реалії сьогодення вкрай ускладнюють виконання гарантованих Конституцією прав громадян, зокрема, права на достатній життєвий рівень, на соціальний захист, в тому числі отримання виплат соціальної допомоги для забезпечення рівня життя не нижче прожиткового мінімуму, на охорону здоров'я, доступне для всіх громадян медичне обслуговування, на освіту. В проекті Стратегії сталого розвитку України до 2030 року відзначається недостатність рівня як економічного розвитку, так і добробуту населення. Тому пріоритетами державної політики залишаються забезпечення гарантій громадянам щодо доступу до системи охорони здоров'я, високоякісної освіти, захищеності соціально вразливих верств населення тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питанням соціальної політики держави, соціального планування та моделювання присвячували свої дослідження такі вітчизняні та зарубіжні науковці: Баранова Н. П., Ганслі Т., Давидюк О. О., Жеребило І. В., Іванов Ю. Б., Ільчук Л. І., Колот А. М., Макарова О. В., Мних М. В., Моторнюк У. І., Паніотто В. І., Спікер П., Чанишева Г. І. та ін. В своїх працях вони вивчали актуальні проблеми соціальної політики, її ефективності та можливі напрямки реформування, в тому числі й з врахуванням європейського досвіду. Так, Баранова Н. П. досліджувала питання формування моделі соціального бюджету та перспективи її впровадження в практику з метою прогнозування соціальних видатків [1]. Проблематику фінансового забезпечення соціальної сфери, соціального захисту населення досліджують такі науковці як Кириленко О. П., Луніна І. О., Опарін В. М., Чугунов І. Я. Однак, виклики, з якими зіштовхнулася Україна, потребують подальшого дослідження питань соціальності бюджету з врахуванням сучасних реалій.

Формування цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає у виявленні основних тенденцій соціальних видатків зведеного бюджету України, дослідження змін, спричинених військовою агресією проти нашої держави, виявленні перспектив підвищення ролі соціального бюджету.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основна спрямованість соціальної політики демократичної держави – зменшення та усунення диспропорцій у суспільстві, формування розвиненої системи соціального захисту, розвиток соціальної сфери з наданням послуг високої якості. Враховуючи стратегічну спрямованість нашої держави на європейську інтеграцію, Україна повинна бути «соціальною державою», для якої характерний високий рівень соціальної захищеності громадян і досягнути якого можна за умови провадження зваженої та ефективної соціальної політики.

Соціальний бюджет – це вид бюджету, призначений для фінансування соціальних благ і послуг, які споживаються не задля отримання прибутку, а з метою задоволення соціальних потреб громадян. Соціальний бюджет є важливим інструментом забезпечення соціальної справедливості та добробуту населення. Він дозволяє владі гарантувати доступ громадян до основних соціальних благ і послуг, незалежно від їхнього доходу або соціального статусу. Для соціального бюджету є характерним: значні соціальні видатки (видатки бюджету, спрямовані на фінансування соціальних благ і послуг); спрямованість на задоволення соціальних потреб громадян (зокрема, освіта, охорона здоров'я, соціальний захист, культура та спорт); досягнення соціальної справедливості (сприяння зменшенню соціальної нерівності).

Соціальні проблеми суспільства потребують комплексного підходу до їх вирішення, який включає використання методів аналізу та здійснення на їх основі прогнозування. В Україні за ініціативою Міністерства праці і соціальної політики в рамках проекту ПРООН / МОП / Світовий банк міжвідомчою робочою групою за допомогою експертів Міжнародної організації праці та Світового банку в 1999 році була розроблена модель соціального бюджету. Ця імітаційна модель використовується для розрахунку бюджетних соціальних показників, показників позабюджетних соціальних фондів, а також їх прогнозування на коротко- і середньострокову перспективу за допомогою економіко-математичних методів [1, с. 28]. Таким чином забезпечується системний підхід до формування соціальних заходів, здійснюється планування соціальних видатків з врахуванням взаємозв'язку між макроекономічними та макрофінансовими показниками, змін законодавства, впливу різних чинників, зокрема, демографічного, змін на ринку праці

та в економіці країни, прораховуються можливі сценарії.

На нашу думку, доцільно сприяти практичному використанню моделі на регіональному рівні, адже це допомагає забезпечити дотримання пріоритетів соціальної політики держави. При цьому оцінюється не тільки фінансування соціальної сфери за попередні періоди, здійснюється розрахунок соціальних видатків, виходячи з наявних потреб регіону, визначається структура видатків у соціальних сферах, але і враховується якість надання послуг з метою підвищення їх ефективності, оптимізації видатків з одночасним досягненням цілей соціальної політики.

У світовій практиці розрізняють три моделі соціальної держави, які виділив датський соціолог Г. Еспінг-Андерсен: ліберальна (англосаксонська), консервативна (континентально-європейська) і соціал-демократична (скандинавська) [2]. В основі виділення цих моделей покладено наступні принципи: перерозподіл доходів у системах соціального забезпечення, доступність послуг, ступінь охоплення населення.

Ліберальна модель (поширена в США, Канаді, Великобританії, Японії) базується на саморегулюванні ринку і невеликій ролі держави в соціальній сфері, так як основна роль належить благодійним організаціям, заохочується приватне страхування. Держава здійснює соціальний захист тільки найбільш вразливих верств населення шляхом надання адресної допомоги, фінансування мінімального обсягу послуг, гарантованих державою, державні видатки на освіту, охорону здоров'я, соціальне забезпечення є невеликими. Потрібно відзначити, що при настанні кризових явищ, за такої моделі відбувається погіршення становища певних категорій населення.

Консервативна модель (використовується в Німеччині, Австрії, Франції, Італії) базується на колективній відповідальності під контролем держави, функціонуванні інститутів професійної самопідтримки, правовому регулюванні системи соціального забезпечення. Перерозподіл забезпечується державою або контролюється нею, соціальні виплати залежать від доходів, стажу, віку працівника, величини страхових внесків.

Соціально-демократична модель (існує у Швеції, Фінляндії, Данії, Норвегії) ґрунтується на солідарній системі, провідна роль в якій належить державі. Для цієї моделі характерні значні видатки на соціальну сферу,

грошові трансферти, забезпечення високого рівня якості та доступності послуг для населення, зменшення диференціації населення за рівнем доходів, проведення політики щодо забезпечення максимальної зайнятості населення.

Для визначення рівня соціальності вітчизняного бюджету доцільно враховувати практику реалізації соціальної політики інших держав та показники їх соціальних витрат. В першу чергу, доречно розглянути досвід розвинених держав, адже Україна активно рухається в напрямку євроатлантичної інтеграції.

База даних ОЕСР, раніше відома як База даних соціальних витрат ОЕСР (SOCX), надає докладну міжнародно порівняльну інформацію щодо видатків, які здійснюють держава та приватний сектор на програми соціального захисту. Ця обширна база даних включає в себе різні сфери соціального захисту, такі як пенсійне забезпечення, охорона здоров'я, підтримка сімей та боротьба з безробіттям [3].

За даними, наведеними у дослідженні Our World in Data, існує значна різниця в рівнях видатків на соціальний захист між країнами з високим та низьким рівнем доходу [4]. Країни з високим рівнем доходу, зазвичай виділяють більший відсоток свого національного доходу на програми соціального захисту. Наприклад, у деяких країнах ОЕСР, таких як Фінляндія, Данія та Люксембург, понад 40% загальних державних видатків припадають на соціальний захист. У той час, як у країнах, таких як Південна Корея та Сполучені Штати, цей показник становить близько 20%.

Для оцінки рівня соціальності зведеного бюджету України доцільно здійснити аналіз соціальних видатків в абсолютних значеннях, а також їх частку у видатках бюджету (рис. 1). До соціальних видатків включено видатки на освіту, охорону здоров'я, соціальний захист та соціальне забезпечення (в тому числі соціальний захист пенсіонерів), духовний та фізичний розвиток, а також видатки на житлово-комунальне господарство. Діяльність соціальної сфери спрямована не тільки на надання доступу до базових соціальних послуг, зокрема, освітніх, медичних, транспортних, забезпечення таких побутових потреб як електро-, водопостачання, опалення тощо, а також на створення умов для фізичного і духовного розвитку особистості.

Для соціальних видатків зведеного бюджету України характерна стійка тенденція до зростання. Найбільші темпи приросту були характерні для 2016 (26,3%) та 2017 (24,1%)

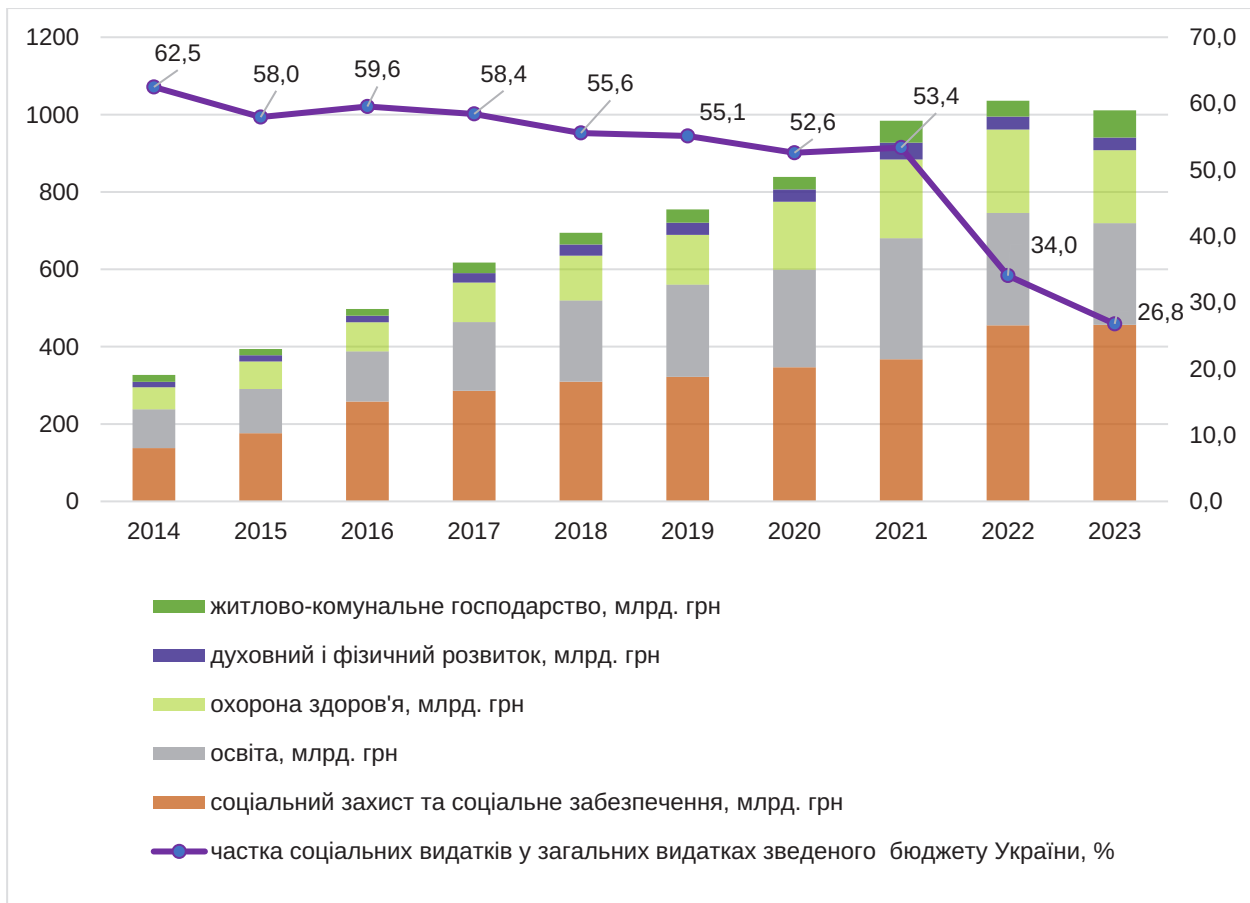

Рис. 1. Соціальні видатки зведеного бюджету України за функціональною класифікацією

Джерело: складено авторами за [5]

роках. Значний приріст видатків у 2016 році був спричинений значним зростанням видатків на соціальний захист (темпи приросту склали 46,5%), у 2017 році – видатків на освіту та охорону здоров'я (відповідно 37,3% та 35,8%).

Частка соціальних видатків у видатках зведеного бюджету України у 2014–2021 роках складала більше 50% і коливалась у межах 52,6–62,5% з наступною тенденцією до її значного скорочення. У 2022 та 2023 роках зазначений показник становив відповідно 34% та 26,8% видатків зведеного бюджету України [5]. Надзвичайно високий рівень впливу на показники соціальних видатків мали події 2022 року, які стали наслідком початку повномасштабної війни та необхідності спрямування коштів на сферу оборони. Також спричинила падіння показників девальвація національної валюти.

Для отримання більшої інформативності щодо соціальності зведеного бюджету України, необхідно, в рамках оцінки бюджетних видатків за функціональною класифікацією,

звернути увагу на окремі ключові напрямки соціальної політики держави, а саме: соціальний захист та соціальне забезпечення, охорона здоров'я та освіта, духовний та фізичний розвиток, житлово-комунальне господарство. У зв'язку з цим пропонуємо проаналізувати загальну тенденцію цих напрямків у розрізі часток від загальних бюджетних видатків за останні роки (таблиця 1).

Можемо відзначити, що загальний рівень видатків соціальної сфери характеризувався коливаннями протягом всього періоду спостереження з загальною тенденцією до зменшення, що є наслідком збільшення видатків за іншими статтями, зокрема, на економічну діяльність, громадський порядок, безпеку, судову владу тощо. Зростання показника у сфері охорони здоров'я відбулось у 2020 та 2021 роках, що пов'язано з наслідками пандемії та пов'язаним з ним значним збільшенням рівня бюджетних видатків на цю сферу. Разом із початком повномасштабної війни відбулося значне скорочення показників частки видатків на соціальну сферу, що охарактеризувалося

Таблиця 1

Питома вага соціальних видатків у видатках зведеного бюджету України, %

Стаття бюджетних видатків	Роки									
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Видатки зведеного бюджету	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Соціальні видатки разом	62,50	57,95	59,55	58,43	55,56	55,10	52,57	53,36	34,04	26,77
Соціальний захист та соціальне забезпечення	26,38	25,94	30,92	27,04	24,75	23,49	21,73	19,92	14,96	12,09
Освіта	19,14	16,80	15,49	16,82	16,80	17,43	15,81	16,97	9,55	6,96
Охорона здоров'я	10,92	10,44	9,02	9,69	9,27	9,37	11,02	11,04	7,07	5,00
Житлово-комунальне господарство	3,40	2,39	2,10	2,57	2,43	2,52	2,02	3,08	1,35	1,86
Духовний та фізичний розвиток	2,65	2,39	2,02	2,30	2,32	2,30	1,99	2,35	1,11	0,86

Джерело: складено авторами за [5]

найнижчими показниками за останні роки. Однак рівень падіння витрат на соціальний захист був меншим, що пов'язано з її важливістю для підтримки населення в рамках дії воєнного стану.

У структурі соціальних видатків, представлених у дослідженні, переважають видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення населення (їх частка за період дослідження становила 37,3–51,9%). Динаміка їх рівня в абсолютних значеннях демонструє активне зростання у довгостроковій перспективі видатків (рис. 1). Найбільший приріст мав місце у 2016 році, а також значною мірою виріс у 2022 році. Разом з цим необхідно відзначити той факт, що значне зростання рівня соціальних видатків у 2022 році було спричинене значним рівнем девальвації національної валюти, а також необхідністю здійснювати підтримку вразливих верств населення.

Так, більш інформативним може стати визначення місця та ролі соціальної політики в рамках діяльності держави за допомогою оцінки частки витрат на неї в структурі загальних видатків зведеного бюджету. За період з 2014 по 2017 роки загальний рівень видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення становив більше 25% і коливався в межах від 25,9% до 30,9% від усіх видатків бюджету (табл. 1). Однак з 2018 року спостерігалась тенденція до збільшення показника в абсолютному значенні з одночасним скороченням його частки у структурі видат-

ків бюджету, який в 2022 році становив 15%, а в 2023 році зменшився ще більше і склав лише 12,1% від загальних видатків бюджету, досягнувши найнижчого рівня за період дослідження, що є доволі несприятливою динамікою в контексті підтримки населення. Як вже зазначалось, до таких змін призвела збройна агресія росії, внаслідок яких значно зросли видатки на оборону та інші видатки, зокрема, на громадський порядок та безпеку.

З метою отримання більш виразного уявлення про вплив початку військових дій на структуру бюджету та його соціальну складову, необхідно провести порівняння характеристик витрат за функціональним призначенням у 2021 та 2022 роках (рис. 2).

У 2021 році видатки на соціальний захист і соціальне забезпечення становили найбільшу частку бюджетних видатків, значними також були видатки на охорону здоров'я, освіту, економічну діяльність та загальнодержавні функції (в тому числі обслуговування державного боргу). Проте, в 2022 році ситуація кардинально змінилася, і сфера оборони стала домінуючою, займаючи понад 37% всіх видатків зведеного бюджету. Частка видатків на громадський порядок, безпеку, судову владу також зросла, а от на соціальний захист, освіту, охорону здоров'я зменшилася доволі суттєво.

Таким чином, ми можемо відзначити, що динаміка останніх років відзначається досить несприятливими тенденціями в соціальній

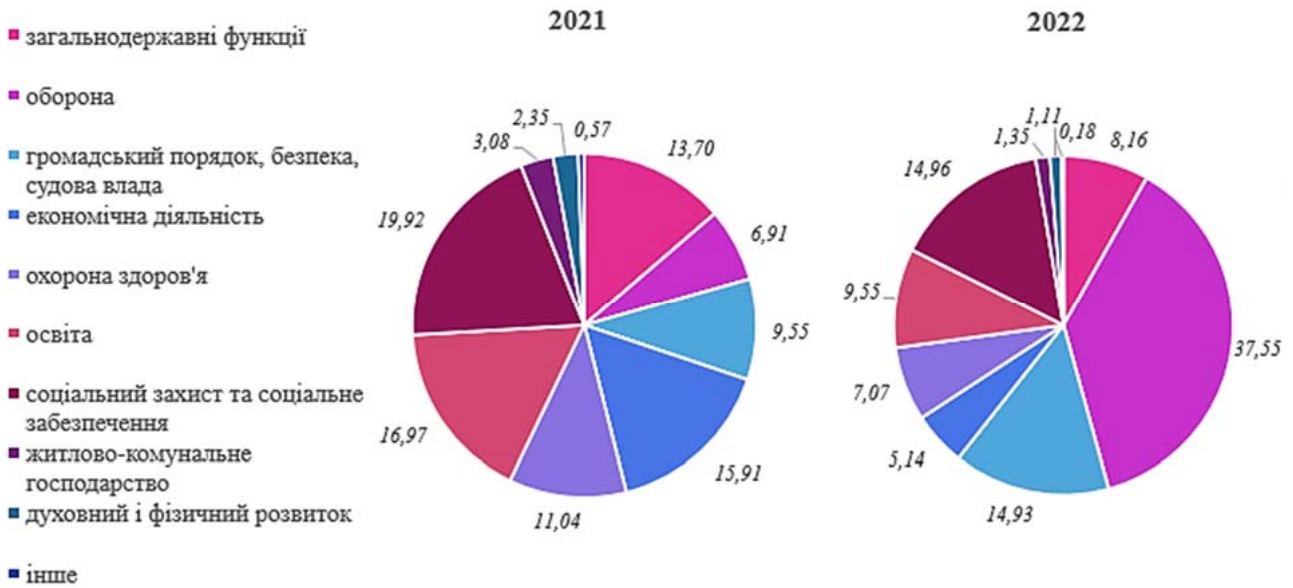

Рис. 2. Порівняльна структура видатків зведеного бюджету України в 2021 та 2022 роках за функціональною класифікацією

Джерело: складено авторами за [5]

сфері. Незважаючи на значний рівень зростання соціальних видатків під час пандемії, з початком повномасштабних бойових дій значна частина ресурсів була перерозподілена на потреби сфери оборони та забезпечення безпеки. Показники частки соціальних видатків у 2023 році свідчать про те, що ця тенденція має продовження: їх частка у видатках зведеного бюджету України ще більше скоротилась, а видатків на оборону зростає і досягла 47%. Також слід враховувати, що ця ситуація буде тривати й у наступних роках через необхідність оптимізації витрат у деяких напрямках бюджетної політики, за винятком обороноздатності. Це робиться з метою забезпечення її ефективного виконання та мінімізації рівня бюджетного дефіциту, особливо враховуючи загрозу зменшення рівня іноземної допомоги.

Незважаючи на наявну динаміку, на сьогоднішній день сфера соціальної підтримки є важливою як ніколи. В умовах воєнного стану прийнято низку нормативно-правових актів, спрямованих на соціальне забезпечення цивільного населення України. Окрім цього, значна увага приділена захисту та турботі про ветеранів бойових дій, особливо тих, котрі зазнали психологічних травм та фізичних каліцтв.

Після початку активних бойових дій 22 лютого 2022 року багато громадян змушені були залишити свої домівки в пошуках безпечного місця. За даними Міністерства

соціальної політики України кількість офіційно зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в країні становить близько 4,9 млн. осіб [6]. Для вирішення проблем, що виникли внаслідок збройної агресії, забезпечення нових потреб українських громадян урядом було запроваджено ряд кроків.

Так, Постановою Кабінету Міністрів України № 162 від 26 лютого 2022 року «Про особливості виплати та доставки пенсій, грошових допомог на період введення воєнного стану» передбачено альтернативні способи виплати на випадок неможливості здійснювати банківськими установами виплату коштів внаслідок збоїв у роботі. Також питання щодо виплат допомог були врегульовані постановою Кабінету Міністрів України № 214 від 7 березня 2022 року «Деякі питання надання державної соціальної допомоги та пільг на період введення воєнного стану», зокрема, виплата призначених державних допомог та пільг не зупиняється та буде виплачуватись у період введення воєнного стану та одного місяця після його припинення.

Постановою Кабінету Міністрів України № 332 від 20 березня 2022 року (зі змінами) були врегульовані питання щодо призначення допомоги внутрішньо переміщеним особам та затверджено порядок надання допомоги на проживання. Допомога призначається на 6 місяців для «забезпечення соціальної підтримки ВПО із числа незахищених верств населення та стимулювання до працевлашту-

вання ВПО працездатного віку». Відповідно до положень цієї постанови з загального фонду державного бюджету надається щомісячна адресна допомога для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг. Виплата допомоги також може здійснюватися за рахунок інших джерел, таких як кошти підприємств, установ, організацій, благодійної та гуманітарної допомоги, а також добровільних пожертвувань фізичних та юридичних осіб та громадських організацій.

Зазначеним Порядком встановлені дві суми грошової допомоги: 3000 грн для осіб з інвалідністю та дітей і 2000 грн для інших осіб, які виплачуються без обмежень, таких як втрата роботи або наявність житла чи депозитів. У порівнянні з попереднім порядком (затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 1 березня 2014 року № 505), за яким працездатні ВПО отримували щомісячну адресну допомогу в розмірі лише 442 грн та втрачали її у випадку відсутності офіційного працевлаштування впродовж 4 місяців. Також зазначено, що грошова допомога не надавалася, якщо один з членів сім'ї мав житло чи депозити на підконтрольній території або на суму, що перевищує 25-кратний розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

В 2022 році виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам з державного бюджету України склали 52,8 млрд. гривень [6]. Важливим є стимулювання ВПО працездатного віку до працевлаштування, адже станом на 1 грудня 2023 року за даними Міністерства соціальної політики України кількість отримувачів допомоги внутрішньо переміщеним особам в Україні становила 2,6 млн. осіб (з яких працездатного віку – майже 1,3 млн. осіб), проте тільки близько 60% з них непрацевлаштовані [7]. Тому з кінця 2023 року припинення виплати допомоги передбачено для осіб, які не працевлаштувались, не зареєструвались як фізична особа-підприємець і не розпочали відповідну діяльність, не зареєструвались в центрі зайнятості як безробітні, але ще не працевлаштувались тощо.

Для підтримки громадян, які потребують допомоги, також долучились міжнародні організації. Так, задля забезпечення нагальних потреб тих громадян, котрі постраждали внаслідок військової агресії росії, Міністерством соціальної політики України за підтримки Міністерства цифрової трансформації та Програми розвитку ООН в Україні за фінан-

сової підтримки Швеції створено платформу «Допомога». Також реалізовано спільний проєкт з Міжнародним надзвичайним фондом допомоги дітям при ООН (ЮНІСЕФ) з метою підтримки найбільш вразливих категорій населення відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 5 квітня 2022 року № 405.

Зруйнування економіки окупованих територій, наявність мільйонів внутрішньо переміщених осіб та масова зовнішня міграція підносять актуальність питання реформування вітчизняної системи соціального захисту. В Україні переважна більшість соціальних виплат призначається за категоріальним підходом через відсутність ефективних методів адресації та перевірки реальних потреб, що обумовлює необхідність посилення адресності соціальної допомоги та поступового переходу до грошової форми надання різних видів соціального захисту.

Незважаючи на постійне збільшення обсягів бюджетних видатків на фінансування соціального захисту в абсолютному вираженні, ці видатки не відповідають рівню життя населення і рівню соціального благополуччя. Наприклад, рівень майнового розшарування населення, частка населення, що перебуває за межею бідності, та інші показники не забезпечують відповідність між обсягами видатків і результатами.

В умовах воєнного стану надзвичайно важливим і одним з визначальних елементів у регулюванні суспільних відносин у соціальній сфері є дотримання принципу пропорційності між соціальним захистом громадян та фінансовими можливостями держави, а також гарантування права кожного на достатній життєвий рівень. Зміна механізму нарахування соціальних виплат та допомоги повинна відбуватися відповідно до зазначених критеріїв.

Водночас, у разі значного погіршення фінансово-економічної ситуації, виникнення умов воєнного стану, необхідності забезпечення національної безпеки України тощо, держава може здійснити відповідний перерозподіл своїх видатків з метою збереження справедливого балансу між інтересами особи та суспільства. Проте держава не може вдаватися до обмежень, що порушують сутність конституційних соціальних прав осіб, яка безпосередньо пов'язана з обов'язком держави за будь-яких обставин забезпечувати достатні умови життя, сумісні з людською гідністю.

Основним чинником підвищення ефективності використання фінансових ресурсів у соціальній сфері, насамперед, на нашу думку,

є оптимальне розмежування повноважень між рівнями влади у цій сфері. Проте важливо зазначити, що делегування регіональним і, зокрема, місцевим органам влади додаткових повноважень щодо фінансування видатків на соціальний захист, без забезпечення їх необхідними джерелами доходів, може призвести до погіршення фінансового стану територіальних бюджетів та недостачі коштів для забезпечення інших, зокрема, інвестиційних цілей. Внаслідок цього регіони можуть бути змушені витратити всі доступні ресурси на фінансування зростаючих соціальних обов'язків, що призводить до недофінансування виробничого сектора та подальшого погіршення становища економічно слабких регіонів. Це, в свою чергу, не дозволяє територіальним громадам розвивати свою дохідну базу. Розв'язання цієї проблеми можливе тільки через надання територіальним органам влади додаткових джерел доходу, які були б достатніми для фінансування їх обов'язків.

Основними напрямками у сфері вдосконалення публічного управління бюджетним фінансуванням сфери соціального захисту, в першу чергу, мають стати посилення відповідальності територіальних органів влади за використання виділених коштів і здійснення контролю за цим процесом. Забезпечення місцевих і регіональних органів влади доходами, які були б достатніми для фінансування покладених на них повноважень, може бути реалізовано шляхом децентралізації бюджетних коштів, що сприятиме досягненню балансу у регіональних і місцевих бюджетах.

Вирішення проблем соціального захисту вимагає значних фінансових витрат, які неможливо зведено до мінімуму. Світовий досвід розробки та побудови фінансової основи різних систем соціального захисту

населення підтверджує, що найбільш ефективними системами є ті, в яких ключову роль відводиться державі як головному суб'єкту соціальної сфери. Лише шляхом вирішення цих питань можна досягти підвищення ефективності публічного управління бюджетним фінансуванням соціального захисту населення. Це, в свою чергу, призведе до підвищення якості життя населення, що розглядається як головна мета соціально-економічної політики України.

Висновки. Підсумовуючи наявну інформацію, можна зробити висновок, що бюджет держави України можна вважати соціальним на певних етапах, коли він спрямований на соціальну підтримку населення. Особливо це було помітно у 2020 та 2021 роках, коли значна увага приділялась реалізації антиковідних заходів. Проте варто відзначити, що соціальний бюджет України значно скоротився в 2022 та 2023 роках через зовнішні негативні впливи, зокрема, військову агресію проти України і потребу в забезпеченні оборони країни, що вимагало значних витрат фінансових та людських ресурсів. У той же час слід зауважити, що показники інших країн можуть мати схожі рівні витрат на соціальну сферу або ж менші показники. Однак ці країни мають більш розвинену економіку, що дозволяє надавати кращі соціальні гарантії та захист населення навіть при меншому рівні видатків. Таким чином, бюджет України можна оцінити як відносно соціальний, при цьому варто враховувати загальний низький рівень економічного розвитку країни, а також значні негативні наслідки, спричинені впливом зовнішніх чинників та необхідність залучення значних фінансових ресурсів для післявоєнної відбудови країни та налагодження життя українців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Баранова Н., Поляк Н., Самерханова З. Використання моделі соціального бюджету для прогнозування соціальних видатків в бюджетному процесі. *Україна: аспекти праці*. 2014. № 4. С. 27–33.
2. Ільчук Л. І. Світовий досвід моделей соціальної політики та їх можливість використання в Україні. URL: <http://ipzn.org.ua/svitoviy-dosvid-modelej-sotsialnoyi-polityky-ta-yih-mozhlyvist-vykorystannya-v-ukrayini/#more-457> (дата звернення: 25.02.2024)
3. OECD: веб-сайт. URL: <https://data.oecd.org/> (дата звернення: 25.02.2024).
4. Share of social protection in government expenditure, 2007 to 2015. URL: <https://ourworldindata.org/grapher/share-social-protection-in-government-exp-oecd-2013> (дата звернення: 25.02.2024).
5. Державні фінанси. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/expense/> (дата звернення: 25.02.2024).
6. Внутрішньо переміщені особи. URL: <https://www.msp.gov.ua/timeline/Vnutrishno-peremishcheni-osobi.html> (дата звернення: 25.02.2024).

7. Уряд продовжив виплату допомоги на проживання для ВПО. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/23474.html> (дата звернення: 25.02.2024).

REFERENCES:

1. Baranova N., Poliak N., Samerkhanova Z. (2014) Vykorystannia modeli sotsialnoho biudzhetu dlia prohnozuvannia sotsialnykh vydatkiv v biudzhetnomu protsesi [Using the social budget model for forecasting social expenditures in the budget process]. *Ukraina: aspekty pratsi - Ukraine: aspects of work*, vol. 4, pp. 27–33.
2. Ilchuk L. I. Svitovyi dosvid modelei sotsialnoi polityky ta yikh mozhlyvist vykorystannia v Ukraini [World experience of social policy models and the possibility of their use in Ukraine]. Available at: <http://ipzn.org.ua/svitovyj-dosvid-modelej-sotsialnoi-polityky-ta-yih-mozhlyvist-vykorystannia-v-ukrayini/#more-457> (accessed February 25, 2024).
3. OECD. Available at: <https://data.oecd.org/> (accessed February 25, 2024).
4. Share of social protection in government expenditure, 2007 to 2015. Available at: <https://ourworldindata.org/grapher/share-social-protection-in-government-exp-oecd-2013> (accessed February 25, 2024).
5. Derzhavni finansy [State finance]. Available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/expense/> (accessed February 25, 2024).
6. Vnutrishno peremishcheni osoby [Internally displaced persons]. Available at: <https://www.msp.gov.ua/timeline/vnutrishno-peremishcheni-osobi.html> (accessed February 25, 2024).
7. Uriad prodovzhyv vyplatu dopomohy na prozhyvannia dlia VPO [The government continued the payment of accommodation allowances for IDPs]. Available at: <https://www.msp.gov.ua/news/23474.html> (accessed February 25, 2024).